

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

JAUNATKLĀTI APSTĀKĻI – PAMATS KRIMINĀLPROCESA ATJAUNOŠANAI

*Mg. iur. Inese Baikovska,
Biznesa augstskolas Turība studiju programmas “Juridiskā
zinātne” doktorante, Latvija*

Abstract

It is presumed that no appeal may lie from a judgment that has already entered into legal force and such a judgment is regarded as final in a case, criminal proceedings may still be reopened under certain legal circumstances, which are called newly discovered. This is how the right of persons involved in criminal proceedings to a fair trial and a fair final judgment is ensured.

The goal of this article is to examine circumstances that can be recognised as newly discovered and serve as grounds for the re-opening of criminal proceedings, identify problems related to legal framework and find a legally sound solution. The tasks of this article are to investigate provisions applied to newly discovered circumstances as defined by the Criminal Procedure Law. As a result of the research, the author has concluded that the Latvian legislation governing criminal procedure with respect to the definition of newly discovered circumstances is deficient; therefore, suggestions are provided for the improvement of the existing legal framework. The research is based on the analysis of legislation, judgments of courts, conclusions and separate opinions of judges.

Keywords: Criminal procedure law, criminal proceedings, newly discovered legal circumstances, re-opening of criminal proceedings

Ievads

Kriminālprocesa, kurā spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nodrošina personu tiesības uz taisnīgas tiesas aizsardzību un taisnīgu

galīgo nolēmumu. Šāda kriminālprocesa atjaunošana nav absolūta, un to iespējams izdarīt pie ļoti ierobežotiem un Kriminālprocesa likumā noteikti definētiem apstākļiem. Lai arī tiek prezumēts, ka likumīgā spēkā stājies spriedums nav pārsūdzams un tāds spriedums uzskatāms par galīgo nolēmumu lietā, tomēr pastāvot zināmiem tiesiskiem apstākļiem, kas tiek dēvēti par jaunatklātiem apstākļiem, ir iespējams atjaunot kriminālprocesu. Tāda veidā tiek nodrošinātas personu tiesības, noteiktas Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā, kas garantē ikvienai personai tiesības uz taisnīgu tiesu¹. Taisnīgums kā kriminālprocesa tiesiska pamatprasība ir nostiprināts gan nacionālajās, gan pārnacionālajās tiesību normās, tomēr šo prasību visbiežāk saista ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantu, kurā paredzētas personas tiesības uz taisnīgu procesu².

Ikvienai kriminālprocesā iesaistītai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas konkrētā kriminālprocesā, tiek garantētas tiesības iesniegt pieteikumu procesa uzsākšanai jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai. Lai šādu procesu uzsāktu, ir jāiestājas Kriminālprocesa likumā definētiem apstākļiem, kuri uzskatāmi par jaunatklātiem, kas arī ir pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Raksta mērķis ir izpētīt, kādi apstākļi kriminālprocesuālajā regulējumā var tikt atzīti par jaunatklātiem, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, noskaidrot tiesiskā regulējuma problemātiku un rast juridiski pamatotu risinājumu. Raksta uzdevumi ir izpētīt Kriminālprocesa likumā definēto – jaunatklātu apstākļu regulējumu un tiesību pētnieku izteiktos viedokļus, kā arī tiesu praksi. Pētījuma rezultātā izteikti secinājumi un doti ierosinājumi tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Pētījuma bāze ir normatīvo aktu, tiesu nolēmumu, atziņu un viedokļu analīze. Raksta izstrādē tika izmantotas analīzes un sintēzes metodes – pētot procesuālo likumu tiesiskā regulējuma kopsakarības un atšķirības, salīdzināmā metode – pētot konkrētas tiesību normas salīdzinājumā ar citām normām līdzīgos tiesiskos regulējumos, kā arī vēsturiskā metode – pētot konkrētā tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību. Izmantotas arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā – pētot konkrētas tiesību normas juridisko regulējumu, noskaidrojot normas jēgu un mērķi.

Kriminālprocesa likumā definētie jaunatklātie apstākļi – regulējuma vēsturiskā attīstība

Kriminālprocesa likumā paredzēta īpaša procesuāla kārtība spēkā esošu nolēmumu jaunai izskatīšanai, iedalot to divās kategorijās ar atsevišķu procesuālo kārtību, un t. i.:

- 1) kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālu tiesību normu pārkāpumu³.

Autore šajā rakstā aplūkos tiesību institūta – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – tiesisko regulējumu, izpētot tos apstākļus, kuri var būt pamatā, lai kriminālprocesu atjaunotu.

Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir īpaša un atsevišķa procesuāla stadija, kuru reglamentē Kriminālprocesa likuma⁴ 62. nodaļa. Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā definēti tie jaunatklātie apstākļi, kuri var būt pamatā, lai atjaunotu kriminālprocesu:

- 1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta atzinums, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;
- 2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;
- 3) citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, attiecībā uz kuru kriminālprocess bijis izbeigts;
- 4) Satversmes tiesas atzinums par tādās tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies nolēmums;
- 5) starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas

nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

Aplūkojot Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā noteikto definējumu vēsturiskā kontekstā, autore secina, ka no Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanās brīža 2005. gada 1. oktobra šā panta otrās daļas sākotnējā redakcijā veikti grozījumi divas reizes. Pirmie grozījumi – 2010. gadā, aizstājot 655. panta otrās daļas 3. punktā vārdus „*lieta bijusi izbeigta*” ar vārdiem „*kriminālprocess bijis izbeigts*”⁵. Minētais grozījums ir loģisks, jo iepriekšējā regulējumā palikusi likuma redakcija, kas tika pārņemta no Latvijas Kriminālprocesa kodeksa⁶ 388. pantā definētā, kas neatbilst Kriminālprocesa likuma terminoloģijai. Savukārt 2012. gadā 655. panta otrajā daļā izdarīti plašāki grozījumi:⁷

- 1) Papildināta panta pirmā daļa un otrās daļas 1. un 2. punkts ar vārdiem “*vai prokurora priekšraksts par sodu*”. Kriminālprocesa likumā tiesību institūts – prokurora priekšraksts par sodu bija iekļauts jau no likuma spēkā stāšanās, t. i. likuma pamata redakcijā. Turklāt prokurora priekšrakstam par sodu ir tāds pats likumīgais spēks kā tiesas spriedumam. Tomēr līdz 2012. gada grozījumu Kriminālprocesa likumā pieņemšanai kriminālprocesu teorētiski nevarēja atjaunot jaunatklātu apstākļu dēļ, ja galīgais nolēmums lietā bija prokurora priekšraksts par sodu, kas bija būtisks trūkums. Likumdevējs tikai 2012. gadā novērsis šo trūkumu, lai gan faktiski jau šādam regulējumam vajadzēja būt Kriminālprocesa likuma pamata redakcijā.
- 2) Aizstāti 655. panta otrās daļas 1. un 2. punktā vārdi “*nelikumīga tiesas nolēmuma*” ar vārdiem “*nelikumīga nolēmuma*”, kā arī aizstāti panta otrās daļas 4. un 5. punktā vārdi “*tiesas nolēmums*” ar vārdu “*nolēmums*”. Arī šie grozījumi izdarīti secīgi, lai novērstu Kriminālprocesa likuma 655. panta regulējumā sākotnējos trūkumus, jo gan tiesas spriedums, gan prokurora priekšraksts par sodu ir tāds nolēmums, kuru pēc tā spēkā stāšanās var atjaunot, ja atklājas kādi jaunatklāti apstākļi.
- 3) Izteikts 655. panta otrās daļas 3. punkts jaunā redakcijā: „*citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora*

priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, attiecībā uz kuru kriminālprocess bijis izbeigts". Jaunais regulējums, tāpat kā autore iepriekš norādījusi, novērš Kriminālprocesa likumā iekšējos trūkumus attiecībā uz jaunatklātu apstākļu regulējumu, kas saistīts ar prokurora priekšrakstu par sodu kā atsevišķu tiesību institūtu.

Kriminālprocesa likumā definētie jaunatklātie apstākļi – pamats kriminālprocesa atjaunošanai

Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka jebkurš jaunatklāts apstākļis var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai tikai tad, ja ir pastāvējis jau sākotnējās lietas iztiesāšanas vai tiesas sprieduma vai lēmuma pieņemšanas laikā un tātad būtu varējis šos lemjošos tiesas aktus ietekmēt, ja būtu bijis zināms, un tādēļ par lietas atjaunošanas iemesliem var būt nevis pēc sprieduma taisīšanas no jauna radušies apstākļi, bet gan tikai jau pastāvējušie un no jauna atklātie apstākļi⁸.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. un 2. punktā noteikts, ka par jaunatklātiem apstākļiem ir uzskatāmi tādi apstākļi, kas bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai un par kuriem ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu ir atzītas:

- 1) cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības;
- 2) apzināti nepatiess eksperta atzinums;
- 3) apzināti nepatiess tulka tulkojums;
- 4) lietisko pierādījumu viltojums;
- 5) izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums;
- 6) citu pierādījumu viltojums;
- 7) tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība.

Tātad no minētā regulējuma izriet, ka galvenais nosacījums, lai apstākļi atzītu par jaunatklātu, ir spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu. Tomēr šis nosacījums nav vienīgais, kas ņemams vērā, lai atjaunotu kriminālprocesu. Kā atzīts juridiskajā literatūrā, tad uz šāda pamata var atcelt nolēmumu, ja ir divi nosacījumi: pirmkārt, pierādījumu falsifikācija, konstatēta ar likumīgā spēkā stājušos nolēmumu krimināllietā, un, otrkārt, nolēmumam jābūt balstītam uz falsificētiem pierādījumiem⁹.

Autore Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punkta regulējumā saskata nepilnības, jo tajā nav ietverti visi gadījumi,

kad kriminālprocesā kāda no iesaistītajām personām kaut kādas ieinteresētības dēļ varētu dot apzināti nepatiesu informāciju/faktus lietā, kas ietekmētu kriminālprocesa galīgo nolēmuma saturu. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 113. pantā¹⁰ definēts – speciālista institūts, kas noteiktos gadījumos var piedalīties kriminālprocesā ar noteiktām pilnvarām. Krievijas zinātnieki, nosakot speciālista lomu kriminālprocesā, atzinuši, ka ir nošķirama divu veidu informācija, ko speciālists var sniegt kriminālprocesā. Pirmkārt, informācija, kas saistīta ar pirmstiesas izmeklēšanu un faktu skaidrojumi par kriminālprocesā noskaidrojamiem apstākļiem un pierādījumu ieguvi, kur speciālists piedalījies. Otrkārt, informācija par vispārīgiem jautājumiem kādā konkrētā zinātnes jomā, kas ir šā speciālista kompetencē¹¹. Savukārt Kriminālprocesa likuma 113. panta otrajā daļā noteikts, ka speciālists tiek brīdināts par atbildību par apzināti nepatiesas informācijas sniegšanu. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja speciālists sniedzis apzināti nepatiesu informāciju kriminālprocesā, kur viņš bijis pieaicināts, tad viņu var saukt pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 300. pantā¹². Līdz ar ko, ja speciālists saukts pie kriminālatbildības par apzināti nepatiesas informācijas vai atzinuma sniegšanu, tad arī Kriminālprocesa likumā būtu jāparedz šāds gadījums kā viens no pamatiem kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ.

Autores ieskatā, šajā jomā aplūkojams arī jautājums par tādiem institūtiem kā revidents un tā atzinums un kompetentās institūcijas atzinums (Kriminālprocesa likuma 35., 132., 133. pantā noteiktais regulējums). Kā redzams no Kriminālprocesa likuma 132. panta definējuma, tad gan ekspertam, gan revidentam ir tiesības sniegt konkrētā kriminālprocesā atzinumu, kas uzskatāms par pierādījumu. Tāpat par pierādījumu kriminālprocesā var būt arī kompetentas institūcijas (kontroles vai uzraudzības funkciju veicošās institūcijas) rakstveida atzinums – Kriminālprocesa likuma 133. panta kārtībā. Attiecīgi gadījumos, ja šie atzinumi bijuši apzināti nepatiesi, tad personas, kas to sagatavojušas, atbild Krimināllikuma 300. panta kārtībā. Līdz ar ko autore secina, ka arī gadījumos, kad revidents vai kompetentā institūcija sniegusi apzināti nepatiesu atzinumu un par to spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, tad būtu jāparedz, ka arī šie gadījumi būtu uzskatāmi par jaunatklātiem apstākļiem. Autore izsaka priekšlikumu izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punktu jaunā

redakcijā, ietverot tajā definējumu par speciālistu, revidentu, kompetentās institūcijas atzinumu. Konkrētā priekšlikuma saturu – ierosinātās normas redakciju autore norāda šī raksta secinājumu daļā.

Autores ieskatā, diskusijas vērts ir arī Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punktā noteiktais regulējums, kur par jaunatklātu apstākli var atzīt ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība. Tomēr kā izriet no Kriminālprocesa likumā noteiktā regulējuma (Kriminālprocesa likuma 30., 31., 32. pants), tad noteiktas pilnvaras veikt kādas procesuālās darbības un pieņemt zināmus lēmumus kriminālprocesā ir arī izmeklēšanas grupas dalībniekam, procesuālo uzdevumu izpildītājam, kā arī izmeklētāja tiešajam priekšniekam. Attiecīgi pieļaujami arī gadījumi, ka šīs amatpersonas varētu rīkoties apzināti ļaunprātīgi, kas negatīvi ietekmētu konkrētā kriminālprocesa galīgā nolēmuma saturu. Līdz ar ko, autores ieskatā, arī šādi gadījumi jāparedz un jāiekļauj kriminālprocesuālajā regulējumā, atzīstot tos par jaunatklātiem apstākļiem, ja ir likumīgā spēkā stājies nolēmums par saukšanu pie kriminālatbildības. Autores ieskatā, diskutabls ir jautājums par 655. panta otrās daļas 2. punktā noteikto jēdzienu – „tiesnesis”, kā tas būtu interpretējams un vai šajā gadījumā tiesneša jēdziens būtu attiecināms arī uz izmeklēšanas tiesnesi. Īpašas pilnvaras pieņemt noteiktus lēmumus kriminālprocesā ir izmeklēšanas tiesnesim, kā tas noteikts Kriminālprocesa likuma 41. pantā. Savukārt, ja aplūko Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkta regulējumu pēc gramatiskās (vārdiskās) interpretācijas metodes, tad izriet, ka tas ietver tikai jēdzienu „tiesnesis” un nebūtu attiecināms uz izmeklēšanas tiesnesi. Savukārt aplūkojot šo regulējumu sistēmiski, saistībā ar Kriminālprocesa likuma 40. pantā noteikto, kur definēts, ka izmeklēšanas tiesnesis ir tiesnesis, kuram rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs un noteiktu laiku likumā noteiktos gadījumos un kārtībā uzdevis kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu kriminālprocesos, secināms, ka arī izmeklēšanas tiesnesis Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkta izpratnē atzīstams par tiesnesi. Līdz ar ko, autore secina, ka gadījumā, ja izmeklēšanas tiesnesis pieļāvis noziedzīgu ļaunprātību konkrētā kriminālprocesā un par to ir spēkā stājies notiesājošs tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, tad arī tas var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt

pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ un var tikt piemērots Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkts.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīts, ka par jaunatklātu apstākli var uzskatīt arī citus apstākļus, kas sākotnēji, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram, tomēr šie „citi apstākļi” likumā nav tieši definēti. Līdz ar ko prokuroram, kas veiks procesu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanā, atstāta rīcības brīvība, lai izvērtētu katru konkrēto gadījumu, un noteikt, vai tas var tikt atzīts par tādu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai.

Šādi citi apstākļi var būt jebkuri citi fakti, kas ietekmējuši krimināllietas nolēmuma saturu attiecībā uz kriminālatbildības pamatu un soda mēru¹³. Attiecībā par citiem apstākļiem jaunatklātu apstākļu kontekstā, juridiskajā literatūrā rodams skaidrojums, ka, lai apstākli atzītu par jaunatklātu, tam jāatbilst trīs kritērijiem:

- tam bija jāpastāv lietas izskatīšanas laikā;
- tas nebija zināms tiesai;
- tas ir nozīmīgs lietas izlemšanā¹⁴.

Arī citu valstu kriminālprocesuālajā regulējumā ir ietverts līdzīgs regulējums, piemēram, Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 413. panta ceturtās daļas 3. punktā¹⁵ definēts, ka jauni apstākļi var būt jebkuri citi apstākļi. Tomēr saistībā ar šo definējumu, Krievijas tiesību pētnieki ir atzinuši, ka pašlaik šādam formulējumam īsti nav saprotama jēga. Tiek atzīts, ka faktiski nav iespējams konstatēt, kādi vēl apstākļi varētu rasties no jauna, kas nebija zināmi tiesai pie sprieduma pieņemšanas, t. i. kādi juridiski apstākļi varētu tikt konstatēti, kas izslēgtu kriminālatbildību inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā¹⁶. Autore šādam viedoklim nepiekrīt un uzskata, ka definējums „citi apstākļi” pieļauj atjaunot kriminālprocesi arī citos iespējami retos un neraksturīgos gadījumos, kas tieši nav definēti likumā. Vienlaikus jāatzīst, ka nav iespējams noteikt kriminālprocesuālo regulējumu visām iespējamām situācijām. Arī turpmāk šajā rakstā aprakstītie gadījumi apliecina, ka šādas neraksturīgas situācijas var rasties un līdz ar to šādos gadījumos kriminālprocesi var atjaunot jaunatklātu apstākļu dēļ, pamatojoties uz citiem apstākļiem, kas atklājušies pēc nolēmuma spēkā stāšanās.

Piemēram, bijušās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tiesu prakses apkopojumā norādīts uz sekojošiem apstākļiem, kas

tikuši atzīti par jaunatklātiem apstākļiem:

- atzītas advokāta ļaunprātīgas darbības, kā rezultātā tiesa pieņēmusi nelikumīgu spriedumu, kas bija pamatā lietas atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ;
- atzīts, ka lietā ir atklājies, ka ir bijuši iesaistīti vēl citi līdzdalībnieki;
- konstatēts, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi cita persona, nekā tā, kura faktiski notiesāta par nodarījumu;
- kā jaunatklāts apstāklis tika atzīts eksperta slēdziens, kas pilnīgi pretējs sākotnējam eksperta slēdzienam par to, ka persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir psihiski slima ar tādu slimību, kas izslēdz kriminālatbildību. Tas bija iemesls sprieduma atcelšanai, pamatojoties uz jaunatklātiem apstākļiem, un personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, piemērojot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus¹⁷.

Autores ieskatā, par citiem apstākļiem kā jaunatklātiem apstākļiem, kas ietekmējuši nolēmumu lietā, var tikt atzīti arī procesuālie pārkāpumi. Šādā kontekstā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka par „citiem apstākļiem” ir uzskatāmi ne tikai iztiesāšanas laikā tiesai nezināmie apstākļi, bet arī tādi procesuāli pārkāpumi – tiesas kļūdas, kas varēja novest pie prettiesiska nolēmuma taisīšanas¹⁸. Autores ieskatā, būtiski nošķirt gadījumus šo citu apstākļu kontekstā, kad kriminālprocess atjaunojams jaunatklātu apstākļu dēļ, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā noteikto regulējumu un kad kriminālprocess atjaunojams saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 63. nodaļā noteikto regulējumu, kad konstatēts procesuālo likuma normu būtisks pārkāpums. Jāatzīmē, ka Kriminālprocesa likuma 63. nodaļas normas attiecībā uz procesuālo normu būtisku pārkāpumu var tikt piemērotas vienīgi tad, ja lieta konkrētajā kriminālprocesā nav skatīta kasācijas kārtībā. Savukārt, ja lieta bijusi izskatīta kasācijas kārtībā un kāda iemesla dēļ procesuālo normu pārkāpums netika atklāts vai konstatēts, tad, pastāvot procesuālo normu pārkāpumam, iespējams atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīto, t. i. citiem apstākļiem.

Kriminālprocesuālajā zinātnē pastāv jēdziens „izmeklēšanas kļūda” – tā ir kļūda, ko pieļāvušas atbildīgās personas krimināllietas pirmstiesas izmeklēšanas laikā, kas var būt gan materiālo, gan procesuālo likuma normu pārkāpumi, kā arī citas kļūdas. T. i.,

izmeklēšanas kļūda ir tāda kļūda, ko izmeklētājs pieļāvis, uzsākot kriminālprocesu, un tā pirmstiesas izmeklēšanas laikā¹⁹. Autore ieskatā, gadījumā, ja šāda izmeklēšanas kļūda ietekmējusi nolēmumu lietā, tad tas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Tiesību zinātnieki ir atzinuši – kā specifisks veids izmeklēšanas kļūdām tiek uzskatītas kļūdas, kas pieļautas, izmeklējot lietas par jaunatklātiem apstākļiem. Šādas izmeklēšanas laikā pieļaujams veikt pratināšanas, apskates, ekspertīzes, izņemšanas u.c. izmeklēšanas darbības. Specifiskums šajās izmeklēšanas kļūdās ir tikai tāds, ka tās var tikt pieļautas nevis pirmstiesas izmeklēšanas laikā, bet gan stadijā – procesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ²⁰.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 4. punktā noteikts, ka par jaunatklātu apstākli ir uzskatāms arī Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies nolēmums. Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka lai konstatētu, ka tiesību norma ir atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēkā tiesību normai, nozīme ir vienīgi Satversmes tiesas spriedumam²¹. Autore pievienojas minētajam viedoklim un uzskata, ka šāds Satversmes tiesas spriedums, ar kuru atzīta tiesību normas neatbilstība Satversmei, var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli tikai tajā gadījumā, ja minētā tiesību norma piemērota lietas izspriešanā un ietekmējusi pieņemtā un likumīgā spēkā esošā nolēmuma saturu.

Kā jaunatklāts apstāklis var būt arī Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 5. punktā noteiktais – starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem. Autore ieskatā, ar starptautiskas tiesu institūcijas atzinumu saprotams Eiropas Cilvēktiesību tiesas vai citas starptautiskas tiesu institūcijas nolēmums, ar kuru atzīts, ka Latvijā pieņemtais nolēmums konkrētā kriminālprocesā ir pretrunā ar starptautiskajām tiesību normām, kuras Latvijai ir saistošas. Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumiem, ka nacionālajai tiesai katrā konkrētajā gadījumā jāizvērtē, vai no Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmuma satura izriet, ka lietā tiesvedību nepieciešams uzsākt no jauna un jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesai nav pienākums nolēmumā tieši norādīt, vai nacionālajai tiesai ir jāuzsāk lietas izskatīšana no jauna vai nē²².

Tiesiskās stabilitātes prasības nav absolūtas, un krimināllietās tā var tikt aplūkota kopsakarībā ar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas septītā protokola 4. pantu, kas skaidri atļauj valstij atvērt procesu no jauna sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem gadījumos kad iepriekšējais process rezultējās ar kļūdainu nolēmumu lietā²³. Autore secina, ka ne visos gadījumos, kad ir spēkā stājies starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka galīgais nolēmums kriminālprocesā neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, kriminālprocess būtu atjaunojams. Kā norādīts iepriekš, tad saskaņā ar starptautiskajām normām, valstij ir tiesības atjaunot kriminālprocesu, tas nozīmē, ir dota rīcības brīvība ieviest nacionālajos normatīvajos aktos attiecīgu regulējumu procesuālai kārtībai. Šim regulējumam jābūt tādām, lai pēc iespējas optimāli nodrošinātu lietu izskatīšanas jaunatklātu apstākļu dēļ iespējamību, kā arī, lai tiktu nodrošināta tiesību uz taisnīgu tiesu principa ievērošana.

Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedumā lietā Nr.65014/01 *Pacula pret Latviju*²⁴ tiesa nolēma, ka ir noticis Konvencijas 6.§§ 1. un 3. d. panta un Konvencijas 8. panta pārkāpums. Pēc kā, pamatojoties uz Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Tiesās izskatāmo krimināllietu virsprokurora atzinumu par jaunatklātu apstākļu esamību kriminālprocesā, lieta Nr.SKK-J-1/2011 tika skatīta Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamentā. Ar 2011. gada 28. aprīļa lēmumu tiesa noraidīja lūgumu atcelt spēkā stājušos tiesu nolēmumus minētajā lietā, norādot, ka virsprokurora atzinumā norādītie motīvi tiesu nolēmumu atcelšanai un krimināllietas jaunai izskatīšanai nav guvuši apstiprinājumu. Galvenais pamatojums, lai lieta tiktu atjaunota jaunatklātu apstākļu dēļ, bija fakts, ka tiesas izmeklēšanas laikā cietušās personas liecības tika nolasītas tiesas sēdē, bet pati cietusī nebija aicināta uz tiesu sniegt liecības un apsūdzētajam nebija iespēja uzdot cietušai jautājumus, tādējādi viņam bija liegtas tiesības uz taisnīgu tiesu. Augstākā tiesa šajā lietā konstatējusi, ka cietusī persona ir mirusi, un viņas nopratināšana tiesā nav iespējama, bet ir iespējams tikai nolasīt viņas liecības, kas pirmās instances tiesā un apelācijas instances tiesā jau ir nolasītas un izvērtētas šīs liecības. Tiesa atzina, ka nav nepieciešams un nav iespējams piemērot *restitutio in integrum*, t. i., izskatīt no jauna krimināllietu tiesā ar cietušās personas nopratināšanu²⁵.

Saistībā ar iepriekš norādīto autore secina, ka, lemjot jautājumu attiecībā uz jebkuru no Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā norādītajiem apstākļiem par to vai tas var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, būtiski ir izvērtēt, vai šis apstāklis pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, vai tas nebija zināms tiesai un cik nozīmīgs tas ir lietas izlemšanā, t. i. vai lietas iznākums, iespējams, būtu bijis citāds, ja šis apstāklis būtu izvērtēts jau sākotnēji lietas izskatīšanas laikā. Ja pastāv šie kritēriji, tad kriminālprocess ir atjaunojams un lieta izskatāma no jauna.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Apkopojot rakstā minēto, autore secina, ka Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. un 2. punkts izteikti nepilnīgi un satur zināmus trūkumus. Tiesiskā regulējuma pilnveidošanai nepieciešams papildināt jau esošo tiesisko regulējumu Kriminālprocesa likumā, precizējot konkrētas tiesību normas.
2. Izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punktu sekojošā redakcijā:

1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta, revidenta vai kompetentas institūcijas atzinums, speciālista sniegta informācija, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai”.
3. Izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punktu sekojošā redakcijā:

2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja, izmeklēšanas grupas dalībnieka, procesuālo uzdevumu izpildītāja, izmeklētāja tiešā priekšnieka noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai”.
4. Par citiem apstākļiem kā jaunatklātiem apstākļiem, kas ietekmējuši nolēmumu lietā, var tikt atzīti arī procesuālie pārkāpumi, bet tikai tajos gadījumos, ja lieta bijusi izskatīta kasācijas kārtībā un procesuālo normu pārkāpums lietas

izskatīšanas laikā noticis, bet netika atklāts vai konstatēts. Šādā gadījumā kriminālprocess atjaunojams sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīto, t. i. citiem apstākļiem. Savukārt, ja lieta nav bijusi izskatīta kasācijas kārtībā, tad kriminālprocess atjaunojams saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 63. nodaļā noteikto regulējumu, kad konstatēts procesuālo likuma normu būtisks pārkāpums.

5. Lemjot jautājumu, vai konkrētais apstākļis var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, būtiski ir izvērtēt, vai šis apstākļis pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, vai tas nebija zināms tiesai vai prokuroram (ja galīgais nolēmums ir prokurora priekšraksts par sodu), un cik nozīmīgs tas ir lietas izlemšanā, t.i., vai lietas iznākums būtu bijis citādāks, ja šis apstākļis būtu bijis zināms un izvērtēts jau sākotnējā lietas izskatīšanas laikā. Ja pastāv šie kritēriji, tad kriminālprocess ir atjaunojams un lieta izskatāma no jauna.

Atsauces

- ¹ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. // Latvijas Vēstnesis, 43, Stājas spēkā 01.07.1993.
- ² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Taisnīgums kriminālprocesā. Kriminālprocess. Raksti. 2010 – 2015, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 175. lpp.
- ³ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017. (62., 63. nodaļa).
- ⁴ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017.
- ⁵ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieņemti 21.10.2010. Latvijas Vēstnesis, 10.11.2010. 178 (4370).
- ⁶ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Pieņemts 06.01.1961. Augstākā Padome. Zaudējis spēku 01.10.2005.
- ⁷ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieņemti 20.12.2012. Latvijas Vēstnesis, 09.01.2013., 6 (4812).
- ⁸ Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (sevišķā daļa). Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Zvaigzne, 1973, 263. – 264. lpp.

- ⁹ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 877. lpp.
- ¹⁰ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017. (113. pants).
- ¹¹ Šimbelytė S., Tumėnienė V. Specialist's role in criminal evidentiary procedure in Lithuanian law: some problematic aspects. XVIII Turība University Conference: Communication in the global village: interests and influence. Rīga, 18.05.2017. 202. lpp.
- ¹² Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261) 08.07.1998. Pēdējie grozījumi 22.06.2017.
- ¹³ Загорский Г.И. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва, Россия: ООО Проспект, 2017, с. 1061.
- ¹⁴ Briede J. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 639. lpp.
- ¹⁵ Krievijas Kriminālprocesa kodekss (Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации) 22.11.2001. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942> [skatīts 11.11.2017.].
- ¹⁶ Безлепкин Б.Т. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 3-е издание, Москва, 2003, с. 505.
- ¹⁷ Бородин С.В. Вопросы уголовного права и процесса в практике Верховных Судов СССР и РСФСР 1938-1978 гг. Издание 3-е. Москва: Юридическая литература, 1980, с. 458-459.
- ¹⁸ Камчатов К.В., Чащина И.В., Великая Е.В. Возобновление производства по уголовному делу. Москва, Россия: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2016, с. 13.
- ¹⁹ Назаров Ф.Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда, Санкт-Петербург, Юридический центр Пресс, 2003, с. 14.
- ²⁰ Там же, с. 15.
- ²¹ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri II daļa, (2012), Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012., 880. lpp.
- ²² Turpat, 881. lpp.
- ²³ Jilkinė V. Position of the European Court on the implementation of decisions by national courts in Latvia and in Finland which are in legal force. *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte 3 (6), 73. lpp.

- ²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedums lietā Nr. 65014/01 “Pacula pret Latviju”, 28.04.2010. Latvijas Vēstnesis, 67 (4259).
- ²⁵ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 28. aprīļa lēmums lietā SKK-J-1/2011 (Krimināllieta Nr.0615298).

Аннотация

Подразумевается, что приговор, вступивший в законную силу, обжалованию не подлежит и считается окончательным решением по делу. При наличии определенных юридических обстоятельств, которые именуется вновь открывшимися, уголовный процесс может быть возобновлен. Таким образом обеспечивается право лиц, участвующих в уголовном процессе, на справедливое судебное разбирательство и справедливое окончательное решение.

Цель статьи заключается в изучении обстоятельств, которые могут быть признаны вновь открывшимися и служить основанием для возобновления уголовного процесса, выяснении проблематики нормативно-правовой базы и поиске юридически обоснованного решения. Задачи статьи состоят в исследовании норм, регулирующих вновь открывшиеся обстоятельства, которые определены в Уголовно-процессуальном законе. По результатам исследования автор заключила, что уголовно-процессуальное законодательство Латвии в отношении определения вновь открывшихся обстоятельств является несовершенным, вследствие чего предложены рекомендации по усовершенствованию нормативно-правовой базы. Исследование основано на анализе нормативно-правовых актов, постановлений, заключений и отдельных мнений судей.